

УДК 323.2

МІЖНАРОДНІ МИРОТВОРЧІ ОПЕРАЦІЇ ЯК ПОЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВРЕГУЛЮВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Клюєв К.Г.

Інститут післядипломної та інноваційної освіти
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

У даній статті розглядаються конфліктні явища в сучасному політичному процесі. Голова увага надається аналізу політичних інструментів врегулювання військово-політичних конфліктів, який проводиться шляхом вивчення різних актуальних питань, щодо ролі миротворчих операцій в сучасному світі. Дається аналіз призначення миротворчих операцій для врегулювання військово-політичних конфліктів. Окреслено різні підходи щодо розуміння сутності миротворчості та миротворчої операції. Визначається місце миротворчих операцій в сучасній системі політичних відносин та аналізуються типи мандатів миротворчих місій.

Ключові слова: військово-політичний конфлікт, миротворча місія, стабілізація політичної системи, динаміка, політичні інструменти.

Актуальність теми дослідження. Історія розвитку цивілізації завжди супроводжується різними процесами, що обумовлено природою людини, яка, з одного боку, прагне мирного розвитку та співіснування з іншими членами суспільства, а з іншого, вона готова пожертвувати цими цінностями заради задоволення власних потреб. Такі процеси породжують досить багато конфліктних ситуацій, які мають можливість перетворитися на стадію розвитку збройного, або військового конфлікту. В даний час відбуваєть-

ся трансформація не тільки самого миротворчого процесу як явища, але сьогодні ми спостерігаємо зміну характеру конфліктів, загроз, зміну підходів учасників і відносин між учасниками миротворчих операцій, бачимо появу нових організацій і держав. Виникає цілий ряд протиріч, які характеризують епоху трансформації і найбільш виразно проявляються в умовах конфлікту. Це спонукає держави все активніше реагувати на події, що відбуваються в інших країнах. Процес вироблення механізму взаємодії між різни-

ми державами і міжнародними організаціями в процесі врегулювання конфліктів знаходиться в початковій стадії і тому виникає необхідність шукати взаємоприйнятні шляхи і форми. Тому, актуальність тематики даної публікації не викликає сумніву.

Миротворчі операції, що так активно проводяться останнім часом, є актуальною темою для політичних і наукових дискусій. Говорячи про ступінь вивченості даної проблеми, необхідно відзначити, що лідируючі позиції в дослідженні миротворчої діяльності займають в основному зарубіжні автори. Серії робіт з даної проблеми публікуються міжнародними центрами дослідження міжнародних відносин і проблем миру, таких як Міжнародна академія миру, Інститут ООН з дослідження проблем роззброювання й міжнародних відносин та ін. Серед українських науковців, які зробили значний внесок у дослідження різних питань миротворчої діяльності, слід віднести А.В. Войціховського, О. Гогошу, А. Лєгу, В. Лисака та багато ін. але багато питань залишаються й сьогодні відкритими і потребують додаткового дослідження та вивчення.

Об'єктом статті є конфліктні явища в сучасному політичному процесі. Предметом дослідження є політичні інструменти врегулювання військово-політичних конфліктів. Метою даної статті є визначення призначення миротворчих операцій для врегулювання військово-політичних конфліктів. Для досягнення мети слід вирішити наступні завдання: проаналізувати різні думки щодо розуміння сутності миротворчості та миротворчої операції; розглянути місце цих операцій в сучасній системі політичних відносин; окреслити типи мандатів миротворчих місій; дати характеристику військово-політичному конфлікту; представити принципи проведення операцій з підтримання миру.

Так, В. Лисак одним з механізмів попередження та подолання криз вважає миротворчі операції або миротворчість. Поняття миротворчості даний автор трактує як творення миру. На його думку, миротворчість представляє собою операції, які направлені на підтримку миру та безпеки. Цей термін та перші миротворчі операції були пов'язані з діяльністю Генерального секретаря ООН Дага Хаммаршельда, який обіймав цю посаду два терміни – з 10 квітня 1953 р. до 18 вересня 1961 року (загинув в авіакатастрофі на території Африки під час проведення миротворчої місії). Під час опису Перших надзвичайних сил ООН у 1956 р., які спрямовувалися на Синайський півострів і було вперше застосовано термін миротворчість [6, с. 35].

Сьогодні дуже змінилися умови діяльності миротворчих контингентів, що викликає й зміну вимоги до них та розширення їх завдань. Вони стали складнішими та комплекснішими. Для їхнього якісного виконання спільно залучаються поліцейський, військовий та цивільний персонал, як складові миротворчих сил. Зростає частка цивільного персоналу миротворчих сил ООН. На цьому етапі розвитку миротворчої діяльності широко впроваджують цивільно-військові відносини, як важливий компонент міжнародних миротворчих операцій. Сучасні тенденції розвитку воєнно-політичної обстановки в різних регіонах

планети, зміна підходів до проблем миротворчої діяльності показали, що найрозвиненіші країни дедалі частіше схильні застосовувати так звані «коаліційні операції». Міжнародні миротворчі операції знаходяться на стадії активного розвитку і є відносно новим явищем у світовому суспільстві. Отож правове обґрунтування таких операцій перебуває на стадії еволюції [3, с. 123].

Дослідження результативності безпекових (миротворчих) місій дають можливість стверджувати, що не всі вони є однаково ефективними. Зараз такі місії поділяють за типами мандатів:

1. Моніторингові місії – із мандатом на спостереження за перемир'ям, відведенням військ, демілітаризацією та ситуацією на лінії розмежування. Завжди відряджаються за згодою сторін конфлікту.

2. Традиційні місії – також відряджаються за згодою сторін, але із розширеним мандатом, а саме: поліцейські повноваження у буферній зоні та допомога у переговорах щодо мирної угоди.

3. Багатомірні місії – так звані «операції другого покоління»; їх мандати визначаються за згодою сторін та стосуються коренів конфлікту: економічна відбудова, інституційні трансформації (реформа поліції, армії, судової системи, проведення виборів).

4. Місії з примусу – «операції третього покоління», які не потребують згоди сторін конфлікту і спираються на статті 25, 42 і 43 Хартії ООН щодо застосування сили задля гарантування реалізації цілей операції [2].

Слід зазначити, що неозброєні або легко озброєні місії з обмеженими мандатами практично не мають ефекту для підтримки миру. Натомість багатомірні місії або місії з примусу, є значно ефективнішими для миротворчого процесу. Особливо це стосується роботи місій тоді, коли конфлікт ще триває. При цьому, обмежений мандат місії не тільки не сприяє миротворчому процесу, але й може навіть збільшити рівень агресії, наприклад, щодо цивільного населення.

Досвід Грузії засвідчує, що навіть якщо місія має мандат авторитетних міжнародних організацій (ООН та ОБСЄ), але не має військового компонента та спроможності захистити себе, вона стає вразливою та залежною від сторін конфлікту. Місія ООН в Абхазії та місія ОБСЄ у Південній Осетії покладалися на миротворчі сили СНД, які фактично склалися зі Збройних сил РФ, тим самим легітимізуючи їхню присутність у зоні конфлікту. Досвід вирішення локальних конфліктів у Хорватії, Ліберії, Боснії та Герцеговині, Косові, Анголі підтверджує, що для ефективного моніторингу виконання плану врегулювання місія повинна мати виконавчі повноваження та військовий компонент, тобто здатність погрожувати силою членам незаконних збройних формувань, які не бажать скласти зброю, а також доступ до усієї території та інфраструктурних об'єктів країни, включно з військовими об'єктами. В усіх цих випадках цивільна моніторингова місія працювала паралельно й у тісній кооперації з військовою миротворчою [2].

Виходячи з того, що військово-політичний конфлікт є формою соціальної взаємодії, яка полягає у боротьбі протилежностей і його основою системоутворюючою ознакою його є влада,

то миротворчі операції завжди є втручанням у військово-політичний конфлікт з політичною метою. Тобто, у такому конфлікті миротворчий контингент є окремою стороною у конфлікті, але має свою специфічну мету, яка обумовлена вимогами цієї спільноти щодо припинення бойових дій та врегулювання самого конфлікту. У більшості випадків відбувається процес перерозподілу влади на відповідній території. Це виражається в направленні в район військового конфлікту окремих підрозділів, сил чи інших формувань з метою нав'язування волі міжнародної спільноти сторонам військово-політичного конфлікту або підпорядкування цій волі за допомогою силового примушення. Як вказує В.Лисак, з огляду на колосальну кількість конфліктних ситуацій і затяжний процес регулювання можна говорити про те, що міжнародна спільнота до тепер не виробила дієвих механізмів вирішення цих проблем. Миротворчість все більше набуває популярності і перетворюється на один з актуальних видів міжнародної діяльності у світі. Однак попри всі здобутки після перегляду конфліктів у багатьох виникає думка, що проблем в подоланні наслідків цих конфліктів стало ще більше ніж їх було до міжнародного втручання [6, с. 36].

А. Лега визначає, що операція з підтримання миру – це сукупність узгоджених і взаємопов'язаних за метою, завданням, місцем і часом дій об'єднаних міжнародних сил з підтримання миру і військових спостерігачів у зоні воєнного конфлікту, що проводяться у відповідності до мандату, який затверджено Радою Безпеки ООН і направлені на припинення воєнного конфлікту, створення умов, які сприяють політичному вирішенню протиріччя і виключенню можливості рецидиву конфлікту [5].

В. Лисак вважає, що операції з відбудови миру включають заходи, спрямовані на відновлення життєдіяльності найважливіших елементів інфраструктури та цивільних інститутів країни у постконфліктний період із використанням як військових, так і невійськових засобів. Головна мета цих операцій – запобігання повторення конфлікту [6, с. 32].

Однак під час проведення миротворчої операції примушення не носить форми війни з сторонами військового конфлікту, хоча й не виключає примушення до миру. Їх дії мають попереджувальний і обмежувальний характер, створюючи сприятливі умови для недопущення насилля. Це проявляється в обмеженні прагнення до влади сторони (сторін) військово-політичного конфлікту з метою створення сприятливих умов для ненасильницьких способів досягнення миру.

Миротворча операція виступає формою реалізації політики і володіє відповідним комплексом дій та заходів, які є обмеженими у часі та завжди відбуваються на території конфлікту військовими або напіввійськовими підрозділами, а також цивільними структурами згідно з рішенням Ради Безпеки ООН, інших міжнародних або регіональних організацій, які несуть відповідальність у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки. Ці дії відбуваються відповідно до положень Глави VIII Статуту ООН та проводяться під загальним контролем Ради Безпеки ООН з метою врегулювання або створення умов

для врегулювання (запобігання виникненню) міждержавних, а також внутрішніх конфліктів за згодою сторін конфлікту чи з використанням примусових заходів за рішенням Ради Безпеки ООН та виконання всього комплексу завдань, пов'язаних з цим врегулюванням. Врегулювання конфлікту передбачає виконання низки завдань, які можуть змінюватися та оновлюватися в процесі врегулювання [1, с. 167]. При цьому, мета міжнародної спільноти формує комплекс дії миротворчої операції. і це відбувається тоді, коли конфлікт вже розпочався.

Виходячи з сутності миротворчих операцій, можна окреслити їх основні ознаки:

1. Згода конфліктуючих держав або держави на проведення операції, а також держав, що надають контингенти щодо участі у ній. Операції, які здійснюються міжнародним органом і мають, звичайно, дійсно воєнний або потенційно воєнний характер у існуючому або потенційному конфлікті або кризовій ситуації, підставою яких є елемент згоди з більшістю або усіх сторін цього конфлікту.

2. Міжнародна збройна присутність у будь-якій формі. Операції ООН з підтримання миру – дії з використанням Збройних Сил або військових спостерігачів держав-членів Організації Об'єднаних Націй (ООН), що здійснюються Радою Безпеки ООН щодо підтримання міжнародного миру й безпеки.

3. Суворе використання сили лише у відповідності до мети операції або самозахисту. Миротворчі сили, як правило, отримують наказ відкривати вогонь з метою самозахисту і уникати бойових зіткнень.

4. Мета – попередження або припинення насильства. Метою миротворчих сил є попередження бойових дій, створення буферних зон, підтримання припинення вогню або допомога у забезпеченні громадського порядку. Миротворчість не є примусом до миру, мета якого – боротьба з агресією.

5. Створення умов для мирного врегулювання конфлікту. Операції з підтримання миру включають в себе й участь в підтримці місцевих законів й порядку або в створенні мирної обстановки щодо проведення виборів, плебісцитів тощо [5].

Вперше принципи проведення операцій з підтримання миру сформулював Б. Ургхарт. До базових положень він відніс наступне: чіткий мандат; згода на співробітництво сторін у здійсненні мандата; послідовна підтримка з боку РБ ООН; готовність усіх держав-членів ООН своєчасно надати для миротворчості необхідний військовий, поліцейський та громадянський персонал; забезпечення ефективного керівництва з боку ООН на рівні центральних установ і на місцях; належна фінансова й матеріально-технічна підтримка та невикористання сили, крім випадків самооборони; покладання командування й контролю над проведенням операції на Генерального секретаря ООН; цілковита неупередженість збройних сил ООН та їхній нейтралітет (ці сили не повинні втручатися у внутрішні справи країни, де вони розгорнуті, за жодних обставин). Суть викладених принципів зводиться до того, що згода, виражена сторонами у випадку виникнення внутрішнього збройного конфлікту ще до початку операції, є імперативом. За умов

збройного міжнародного конфлікту згода сторін не потрібна. У багатьох випадках згода слугує ключовим елементом традиційного «підтримання миру» [цитата за 3, с. 125].

Сьогодні міжнародні миротворчі операції проходять під егідою таких міжнародних організацій як НАТО та ОБСЄ. Місії ОБСЄ працюють в Албанії, Республіці Боснія і Герцеговина, Грузії, Естонії, Латвії, Македонії, Молдові, Нагірному Карабасі, Таджикистані, Хорватії, СРЮ (Косово). Загалом постійні місії ОБСЄ на місцях були задіяні у 25 різних операціях [4]. На підтримку діяльності ООН в питаннях миру та безпеки активно діє у зонах конфлікту Північноатлантичний Альянс. Прикладом є участь НАТО у Боснії, Герцеговині, Косово, Македонії, Дарфурі, Іраку. Міжнародні сили сприяння безпеці діють в Афганістані [5].

Сучасна практика реалізації миротворчих операцій у різних регіонах планети дає змогу визначити систему загальних принципів: сформульоване загальне політичне завдання та мандат; вказівки та політичний контроль організації, яка надала мандат; згода країни, на території якої розгортається миротворча місія (якщо у країні відсутній законний уряд або його внутрішньополітичні можливості значно обмежені, необхідно враховувати міркування сил, що фактично здійснюють контроль території і влади); оптимальна кількість держав, які залучатимуть для проведення операції; гнучке політичне керівництво, можливість коригувати мандат у випадку змін політичної обстановки або політична інтерпретація мандата, що надає змогу адаптувати військові цілі до подій, що відбуваються фактично [3, с. 122].

Слід звернути увагу на той факт, що не завжди миротворча операція може відбутися. Однією з головних умов має бути наявність відповідного політичного рішення міжнародної спільноти. Це може бути Рада Безпеки ООН, ОБСЄ, або інші регіональні організації. Необхідна також згода сторін військового конфлікту і визнання всіма його сторонами права міжнародної спільноти на проведення такої операції.

У порівнянні міжнародних миротворчих операцій з військовими операціями за цілями, формою, змістом, можна сказати, що міжнародні миротворчі операції є не стільки військовими акціями, спрямованими на розгром противника, скільки військово-політичними діями, з обов'язковим використанням військового компоненту, щодо забезпечення виконання комплексу завдань, не властивого військовим структурам взагалі. Наприклад, забезпечення проведення виборів в окремих районах, направлення гуманітарних вантажів, забезпечення проведення переговорів, участь у розробці політичних рішень тощо. Втручання у ведення бойових дій між сторонами є, як правило, вимушеним, а не обов'язковим заходом. Воно викликається певними обставинами, передбаченими керівними документами ООН, але які виходять за рамки мандату і обумовлюються окремими резолюціями [1, с. 168].

Електоральні операції є порівняно новою формою миротворчих операцій. Вони можуть бути як самостійними операціями, так і складовою більш масштабних операцій з постконфліктного врегулювання. Демократичні вибори – один з

ефективних засобів запобігання та врегулювання конфліктів, оскільки демократично обрані уряди, як правило, не воюють один проти одного. Саме розуміння цього взаємозв'язку та зростання демократизації в глобальному масштабі, особливо в Латинській і Південній Америці, Східній Європі, спонукали Секретаріат ООН за останні роки значно підвищити ступінь своєї участі в електоральних операціях [7].

При здійсненні миротворчої операції їх дії є переважно політичними. Тому, якщо така операція не досягла мети, то слід вести мову про неправильну політику врегулювання конфліктів. Будь яке кількісне нарощування військового контингенту на території конфліктів не дає позитивного результату. Зміщення акценту міжнародною спільнотою на ширше використання силових методів під час проведення операцій остаточно не змінить суть цих операцій як політичного інструменту врегулювання воєнно-політичних конфліктів.

До основних політичних етапів такого врегулювання можна віднести: припинення вогню; розведення конфліктуючих сторін; власне політичне врегулювання або вироблення рішень щодо нього; розбудова миру. Такий розподіл обумовлений досягненням окремих політичних цілей міжнародних миротворчих операцій, які, на відміну від політичних цілей війни, обумовлюють розгалужений комплекс завдань, кінцевим результатом якого є досягнення стану мирного співіснування сторін. Його форма може вироблятися в ході проведення операції, при цьому, політична мета під час проведення операції може змінюватися. Цей розподіл окреслює також рамки всіх міжнародних миротворчих операцій, в яких виконуються завдання, покликані зменшити страждання мирного населення, не допустити розширення наслідків конфлікту, забезпечити безпеку військового контингенту тощо. Форма та назва цих завдань – гуманітарна інтервенція, евакуація, операція з сприяння тощо) не має суттєвої ролі [1, с. 170].

В цілому, в основу теорії та практики миротворчих операцій повинні бути покладені п'ять найважливіших аспектів: наявність гнучкої, адаптованої до сучасних умов доктрини; визначення принципів комплектування особового складу; досягнення відповідного рівня бойової підготовки з використанням механізму проведення спільних багатонаціональних навчань; об'єднання зусиль військових та інших державних організацій (таких як поліція, митна служба, сили цивільної оборони тощо) для вирішення різноманітних завдань, що виникають під час миротворчих операцій; наявність розвинутої системи управління та контролю [3, с. 126].

Сьогодні досить багато конфліктів можуть здатися далекими для тих, хто не перебуває безпосередньо на лінії вогню. Однак світові держави повинні співставляти ризики, з якими пов'язані дії, з очевидними небезпеками бездіяльності. Нездатність міжнародного співтовариства вжити заходів для вирішення конфліктів та їхнього мирного врегулювання можуть спричинити розширення конфліктів і збільшення кола їх учасників. Останні конфлікти говорять про те, що громадянські війни між сторонами в одній країні можуть дестабілізувати сусідні країни й

поширюватися на інші регіони. Такі процеси викликають багато проблем різного характеру. Це торгівля наркотичними речовинами, незаконна торгівля зброєю, тероризм, біженці, шкода навколишньому середовищу. Їхні наслідки відчуються далеко за межами безпосередньої зони конфлікту. Для вирішення цих та інших глобальних проблем необхідна міжнародна співпраця та співробітництво.

Таким чином, міжнародні миротворчі операції й на сьогодні досить дієвим політичним інстру-

ментом врегулювання військово-політичних конфліктів, який забезпечує вирішення комплексу завдань, які не можуть бути вирішені жодною державою окремо. Політичні, гуманітарні, економічні, соціальні та інші глибокі причини конфліктів в більшості випадків не можуть бути ефективно вирішені, якщо їх трактувати незалежно один від одного. Їх потрібно розглядати комплексно. Тому є важливим своєчасно організувати і скоординувати дії щодо запобігання потенційних або фактичних ситуацій.

Список літератури:

1. Акулов С. Міжнародні миротворчі операції як політичний інструмент врегулювання воєнно-політичних конфліктів / С. Акулов // Політичний менеджмент. – 2005. – № 2. – С. 165-172.
2. Гайдай Д., Зарембо К. Миротворча місія на Донбасі: що підказує Україні світовий досвід / Д. Гайдай, К. Зарембо, Л. Літра, О. Лимар, Я. Литвиненко, І. Мединський // Європейська правда. – 26 серпня 2016 року.
3. Гогоша О. Формування поняття і принципів миротворчої діяльності ООН / О. Гогоша // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2012. – Випуск 30. – С. 121-127.
4. Каляев А. Збройні сили України у миротворчих операціях ООН і ОБСЄ [Електронний ресурс] / А. Каляев. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nznuoa/ist/2009.../32_Kaljajev.pdf – Назва з екрану.
5. Лера А.Ю. Сутність операцій з підтримання миру (миротворчих операцій) / А.Ю. Лера // http://www.rusnauka.com/14_APSN_2008/Istoria/32133.doc.htm
6. Лисак В.Ф. Миротворчість в сучасних міжнародних відносинах / В.Ф. Лисак // Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу. Процеси регіоналізації та глобалізації як домінанта світового розвитку – 2014. – № 1. – С. 32-41.
7. Лук'янов А. Сучасна миротворчість: військові операції невоєнного типу [Електронний ресурс] / А. Лук'янов. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/index.php?part=massmedia&sub=read&id=12103> – Назва з екрану.

Клюев К.Г.

Институт последипломного и инновационного образования
Одесского национального университета имени И.И. Мечникова

МЕЖДУНАРОДНЫЕ МИРОТВОРЧЕСКИЕ ОПЕРАЦИИ КАК ПОЛИТИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТ УРЕГУЛИРОВАНИЯ ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ КОНФЛИКТОВ

Аннотация

В данной статье рассматриваются конфликтные явления в современном политическом процессе. Основное внимание уделяется анализу политических инструментов урегулирования военно-политических конфликтов, который проводится путем изучения различных актуальных вопросов, относительно роли миротворческих операций в современном мире. Дается анализ назначения миротворческих операций для урегулирования военно-политических конфликтов. Определены различные подходы к пониманию сущности миротворчества и миротворческой операции. Определяется место миротворческих операций в современной системе политических отношений и анализируются типы мандатов миротворческих миссий.

Ключевые слова: военно-политический конфликт, миротворческая миссия, стабилизация политической системы, динамика, политические инструменты.

Kliuev K.G.

Institute of Innovative and Postgraduate Education
Odessa I.I. Mechnikov National University

INTERNATIONAL PEACEKEEPING OPERATION AS A POLITICAL TOOL FOR ADJUSTMENT OF POLITICAL-MILITARY CONFLICTS

Summary

This article discusses the conflict phenomenon in modern political process. It focuses on the analysis of the political settlement of the instruments of military-political conflicts, which is done by studying various topical issues concerning the role of peacekeeping operations in the modern world. The analysis of the purpose of peacekeeping operations for the settlement of the military and political conflicts. Identify different approaches to understanding the essence of peacemaking and peacekeeping operations. The place of peacekeeping in the modern system of political relations and analyzes the types of peacekeeping mission mandates.

Keywords: military-political conflict, peacekeeping mission, stabilization of political system, dynamics, political instruments.